О.М. **Ляшенко**, доц., докторант

БЕЗПЕКОТВОРЕННЯ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: МІРА ВЗАЄМОДІЇ

Розглянуто питання взаємозв'язку економічної безпеки й конкурентоспроможності національної економіки. Показано труднощі забезпечення економічної безпеки і конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації.

Questions on interrelation in influence of economic securityon competitiveness of the national economy are considered. Complexities of maintenance of economic security and competitiveness of the state in conditions of globalization are shown.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки, економічна безпека, глобалізація.

Keywords: competitiveness of national economy, economic security, globalization.

Безпека в найширшому розумінні є цінністю, що відіграє роль наріжного каменя в перетворенні поодиноких інтересів того чи іншого суб'єкта в сукупну змістовно-дієву єдність інтересів, яка потребує безперервного узгодження останніх. Визначальну роль інтересів у формуванні поведінки і вчинків людини, соціальної групи чи держави в цілому відзначали багато видатних мислителів і діячів минулого – від філософів Стародавньої Греції до Макса Вебера. Широко відомою, наприклад, є сентенція щодо інтересів країни, яку висловив лорд Палмерстон: "В Англії немає вічних друзів чи ворогів, у Англії є вічні інтереси".

Сьогодні, можливо, як ніколи раніше, пильність уваги до питань безпеки є надзвичайно високою. Безпрецедентні трансформації світу, що відбуваються останнім часом, з одного боку, спричинили докорінну зміну уявлень про безпеку, водночас ставши поштовхом до радикального переосмислення місця безпеки як в ієрархії потреб та інтересів людини, так і господарюючих суб'єктів, регіонів, держав та світу в цілому, а з іншого боку – надзвичайно загострили питання забезпечення конкурентоспроможності національних економік, зумовивши тим самим необхідність вивчення перетину між цими двома науковими царинами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання забезпечення економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги багатьох науковців [1-11]. Але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку, формуванням окремих елементів менеджменту економічної безпеки. Однак стан методологічних засад безпекотворення, на жаль, не можна визнати цілком інтегрованим до інших, не менш важливих галузей знань. Наприклад, остаточно не досліджені взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив безпекотворення й конкурентоспроможності національних економік.

Мета статті полягає у демонстрації окремих результатів дослідження щодо розробки інструментарію взаємодії процесів безпекотворення та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Інтенсивність та різновекторна спрямованість впливу глобальної конкуренції посилили увагу науковців, державних діячів та управлінців різного рівня до розгляду питань економічної безпеки. Результатом досліджень щодо розгляду таких питань стала поява масштабного наукового напряму – екосестейт (economic security of state) – економічної безпеки країни. Сучасний стан методологічних засад забезпечення ієрархії економічної безпеки (від макрорівня до мікрорівня) не є досконалим, але накопичення знань, поява офіційних документів та методик щодо оцінки рівня економічної безпеки свідчать про надзвичайно високу актуальність та затребуваність розвитку як галузі знань, так і прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки.

Авторською є позиція щодо економічної безпеки як міри економічної свободи, що досягається внаслідок керованого процесу взаємоузгодження економічних інтересів суб'єктів системи безпекотворення, який має на меті протистояння загрозам економічній безпеці та потребує необхідних для такого протистояння ресурсів.

Зважаючи на такий стан речей, методологія, яка за часів індустріальної економіки традиційно застосовувалася для підтримки безпеки різних типів і класів, майже втратила свою актуальність. Тому сьогодні, в епоху інформаційної постіндустріальної економіки (яка докорінно відрізняється від індустріальної економіки) та за часів економіки знань, нагальною потребою є перехід на новий методологічний щабель – управління безпекою. Такі щаблі є елементами системи безпекотворення, ієрархію котрих графічно зображено на рис. 1.

Як категорія політичної науки, безпека відображає зв'язок національної[2] та міжнародної безпеки, спираючись на суспільні стосунки і суспільну свідомість, інститути суспільства і їх діяльність, які забезпечують реалізацію національних інтересів у конкретних історичних обставинах. Метою співіснування країн у глобальному просторі є узгодження їх інтересів. Навіть враховуючи неоднозначне ставлення світової спільноти до процесів глобалізації, все частіше об'єднавчі ідеї країн стають не плацдармом для реалізації національних амбіцій, а полем вирішення питань зі збереження національних інтересів, через що нинішня ситуація у глобальному економічному просторі суттєво відрізняється від ситуації повоєнного світу в XX ст., коли країни об'єднувалися заради порятунку, а не процвітання на основі домінування. Тому сучасними політологічною та геополітичною опорами міжнародної та національної безпеки слід вважати реальні суб'єкти – державні та недержавні організації, роль кожної з яких є з'ясованою, механізми взаємодії – побудованими, а міра відповідальності – визначеною.

[2] У деяких країнах, зокрема, в Україні, спостерігається трибічний зв'язок "регіональна безпека – національна безпека – міжнародна безпека" – *прим. авт.*

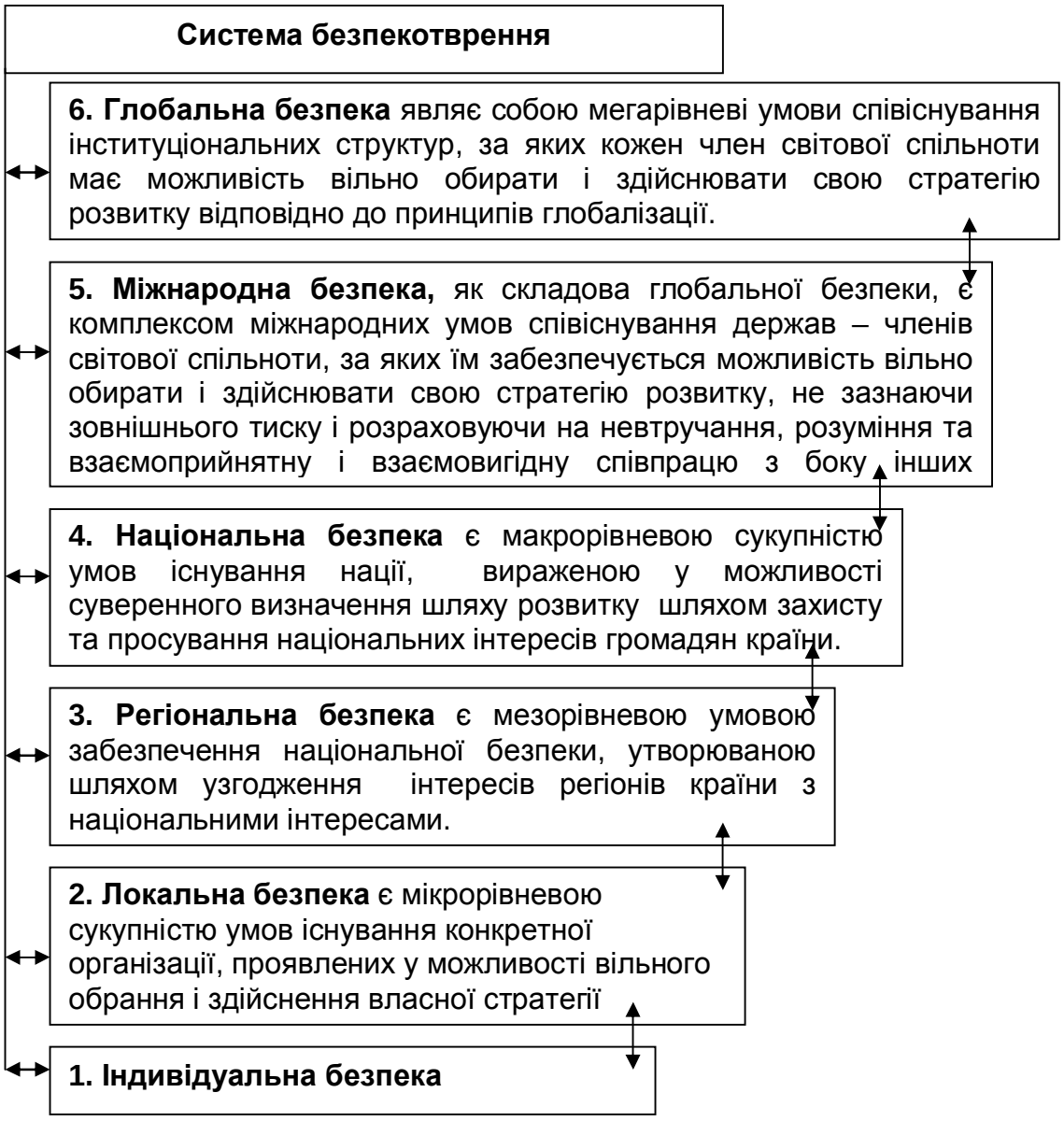

Рис. 1. Ієрархічна декомпозиція системи безпекотвrення

Найбільш актуальною проблема економічної безпеки є для країн, що переобувають у процесі системних трансформацій. До числа таких країн належить і Україна. Однією із характерних суперечностей для таких країн є, з одного боку, необхідність інтеграції у світогосподарські структури, а з іншого – необхідність забезпечення певної захищеності від наслідків можливих криз цих структур. Ще раз наголосимо, що процес глобалізації, на тлі якого розвивається глобальна конкуренція, є черговим кроком у розвитку світової цивілізації, що має не лише позитивні, а й негативні сторони. До перших слід віднести максимальне використання вигод міжнародного поділу праці, розвиток глобальних комунікацій, дифузію інновацій, до других – поляризацію світового економічного простору, міжцивілізаційну конфронтацію тощо.

Змістовне наповнення національної економічної безпеки може істотно відрізнятися в залежності від параметрів та особливостей національної економіки – її потенціалу, стійкості, ступеня відкритості. На формування національних концепцій безпеки, конкретного наповнення її категорій впливає вся сукупність умов функціонування економіки у світовому господарстві, погляди правлячих груп, державна ідеологія, наявність військового потенціалу, здатного впливати на прийняття політичних і економічних рішень суб'єктами світової політики і господарства тощо. Порівняльний аналіз Концепції національної безпеки України і Національної стратегії безпеки США є підтвердженням цієї тези. Стратегія національної безпеки США відбиває проведену американським урядом глобальну політику і спирається на унікальні ресурсні можливості Сполучених Штатів. Ця політика спрямована на протидію стратегічним загрозам пануючому положенню США у світі і носить переважно довгостроковий характер. Концепція національної безпеки України приймалася в умовах системної кризи і тому орієнтована на збереження стійкості соціально-економічної системи країни та підтримку її конкурентоспроможності, тобто вимушено зосереджена на загрозах короткострокового плану. Звичайно, деякі типи загроз можуть бути актуальними для обох держав, але мати різну гостроту. Так, для США погроза міжнародного тероризму є важливою проблемою, тоді як для України, на щастя, ця проблема не є першочерговою. В той же час для Російської Федерації, найближчого сусіда України, що веде бойові дії з терористичними угрупованнями на Кавказі, проблема тероризму загрожує самому існуванню держави як єдиному цілому. У цьому контексті не можна не згадати, що, досліджуючи історичні засади державотворення, М.М. Карамзін вважав: "… перше добро державне є безпека".

Відповідно до основних положень теорії безпекотворення, носії інтересів – особа, група осіб, підприємство, інтегрована структура, громада, регіон, держава – є взаємозалежними та взаємозумовленими об’єктами безпеки, структуризацію яких графічно інтерпретовано на рис. 2.

Окрім того, що складові економічної безпеки перебувають у тісному взаємозв’язку, взаємодії та істотно впливають одна на одну, тобто є елементами системотворення економічної безпеки, такі складові, як і система економічної безпеки в цілому, впливають на стан національної конкурентоспроможності. Докладні аргументи на користь цього твердження були викладені автором раніше. Наведемо деякі аргументи щодо причин взаємодії безпекотворення й конкурентоспроможності національної економіки (табл. 1).

Є очевидним, що за найпримітивнішим розрахунком ВВП на 1 особу конкурентоспроможність України майже вп’ятеро нижча, ніж аналогічний показник, усереднений по 27 країнам Європейського Співтовариства, втричі – ніж конкурентоспроможність Польщі та майже вдвічі – ніж конкурентоспроможність Росії та Латвії. Основними причинами зниження рейтингу України є неефективність державних видатків і корупція, вважають експерти. Зокрема, Джеймс Робертас, аналітика Heritage Foundation та один із редакторів індексу глобальної конкурентоспроможності, зазначає,

що тенденція безупинного падіння такого індексу призвела до того, що Україна є країною з репресивною економікою.

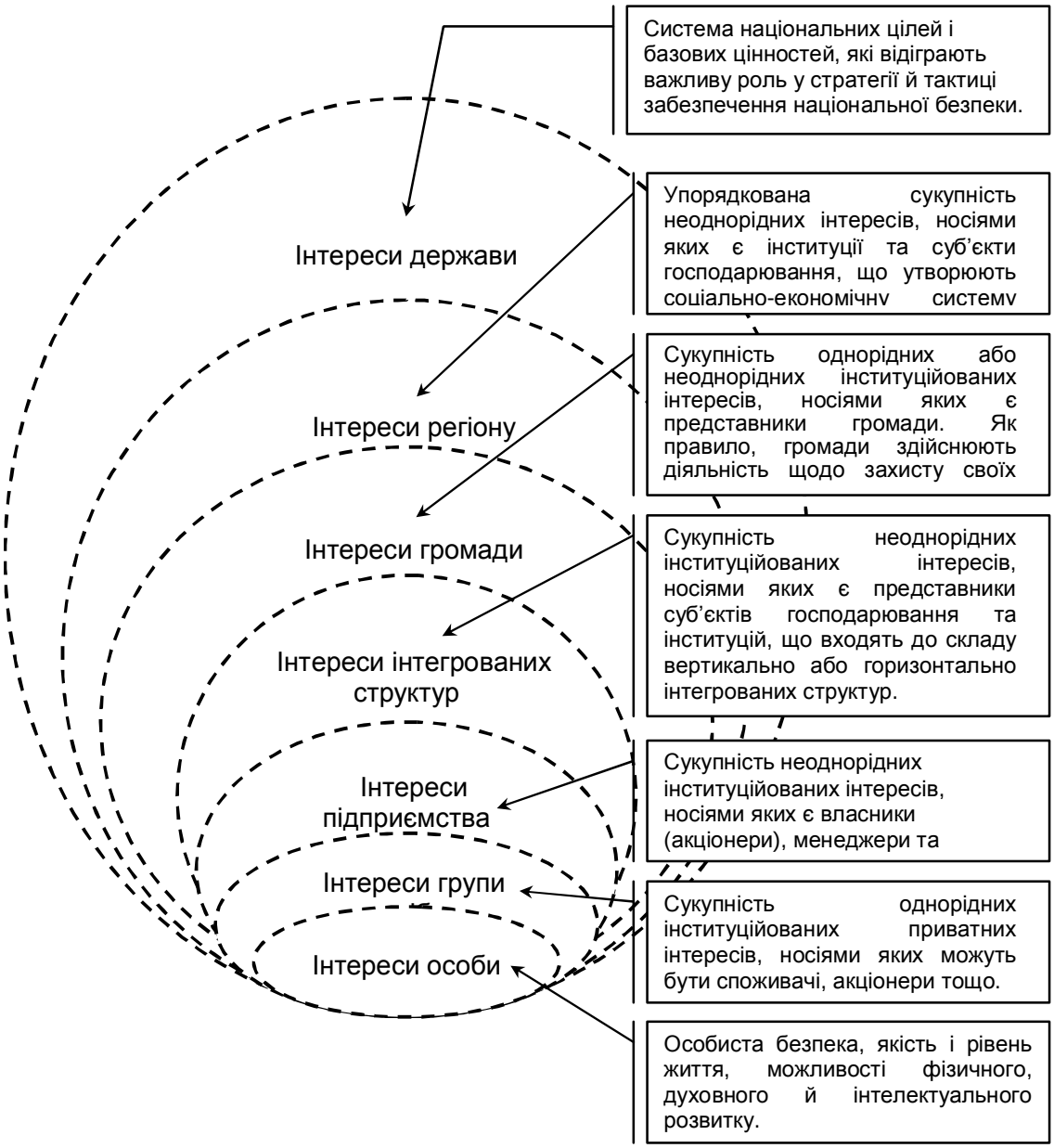

Рис. 2. Структуризація носіїв інтересів – об'єктів безпеки

Отже, однією з головних загроз як економічній безпеці, так і національній конкурентоспроможності є тінізація економіки. Рівень тінізації економіки є істотним індикатором стану економічної безпеки країни, але, водночас, цей показник вкрай негативно впливає на рівень її конкурентоспроможності. Перебуваючи на "непрестижних" сходинках рейтингу корумпованості країн світу, Україна, маючи "слабке місце" в економічній безпеці за рівнем тінізації, не може посідати провідні місця в рейтингах конкурентоспроможності країн. Так, у рейтингу корумпованості країн, складеному Transparency International, у 2010 році Україна посіла 134-е місце (поряд з

Того та Зімбабве) у світовому рейтингу за індексом сприйняття корупції, що визначався у 178 країнах світу. Російська Федерація на двадцять позицій нижче України, її сусідами є Папуа-Нова Гвінея та Таджикистан. Натомість Грузія, яка шість років тому завершувала рейтинг, нині перебуває на шістдесят шостому місці. Поруч з Італією та Кубою. У 2007 році Україна посідала 118-е місце зі 180 країн світу, Росія – 143-є місце, Грузія – 79-е. Найнижчий рівень корумпованості зафіксовано у Новій Зеландії, Данії, Фінляндії (перші позиції рейтингу), найвищий – в Іраку, М'янмі та Сомалі (останні позиції рейтингу).

Таблиця 1. Аргументація причин встановлення міри безпекотворення й конкурентоспроможності національної економіки

Показник	Країна				
	ЄС-27	Польща	Росія	Латвія	Україна
ВВП на 1 особу[3], дол. США	29 729	18 072	14 919	14 254	6 339
ВВП на 1 особу, %	100	61	50	48	21
Тип економіки[4]	інноваційно-орієнтовані економіки	перехід від економіки, орієнтованої на ефективність, до інноваційно-орієнтованої економіки			економіка, орієнтована на ефективність
Місце у глобальному рейтингу конкурентоспроможності[5]	-	46	63	70	89
Індекс економічної свободи[6]	-	82	143	50	164
Тип економіки[7]	-	країна з помірно вільною економікою	країна з в основному невільною економікою	країна з помірно вільною економікою	країна з невільною економікою
Характер економічної безпеки	-	небезпечно самодостатній	ендогенно вразливий	золота середина	какофонічно небезпечний

Виходячи із авторського розуміння економічної безпеки та аргументації причин встановлення міри безпекотворення й конкурентоспроможності національної економіки, продемонструємо окремі результати дослідження щодо розробки інструментарію визначення міри економічної безпеки країни (рис. 3).

Ідеальною мірою керованості економічної безпеки, встановлюваної шляхом зіставлення результатів рівня економічної свободи та рівня конкурентоспроможності, звісно, є позиція в матриці, позначена у верхньому правому куті, тобто гармонійна безпека, яка характеризує абсолютну відсутність протиріч між інтересами. Однак, визнаючи гармонію ідеальною мірою економічної безпеки, її неможна вважати позбавленою недоліків. По-перше, слід розуміти, що навіть така, тобто ідеальна міра не робить економічну безпеку керованою механістично, а саме – доведеною «до автоматизму», на кшталт того, якими є технічні системи. По-друге, досягнення

[3] За даними Міністерства економіки України станом на вересень 2010 р.
[4] Відповідно до класифікації глобального індексу конкурентоспроможності
[5] За даними Всесвітнього економічного форуму 2010-2011 рр. зі 139 країн.
[6] За даними Wall Street Journal і Heritage Foundation 2010 року зі 179 країн.
[7] Відповідно до методології індексу економічної свободи усі країни діляться на такі групи: вільні, в основному вільні, помірно вільні, в основному невільні та деспотичні.

ідеальної міри економічної безпеки може потребувати суттєвих видатків, що, в свою чергу, може супроводжуватись суттєвими труднощами і, загалом, бути площиною окремого дослідження. Й, нарешті, по-третє, підтримка гармонії як ідеальної міри економічної безпеки підприємства – це складний процес гармонізації інтересів, результати якого можуть бути унеможливлені внаслідок наявності хоча б однієї пари інтересів, що не підлягають узгодженню.

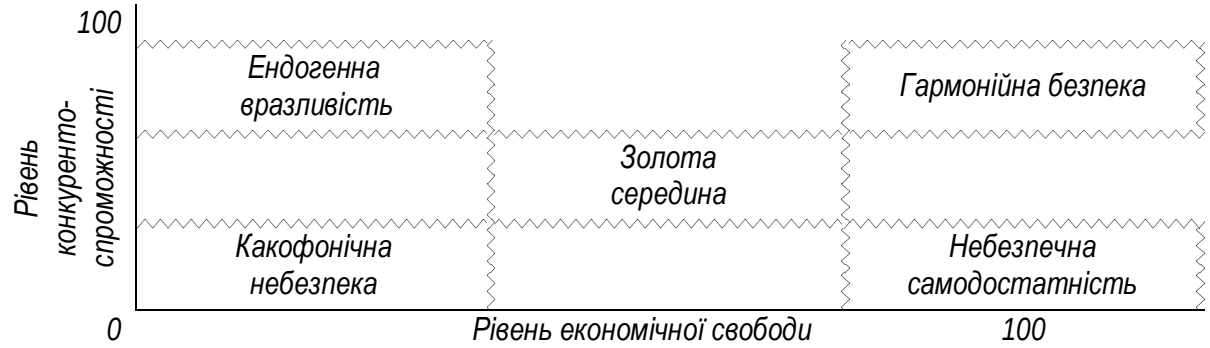

Рис. 3. Матриця визначення міри економічної безпеки

Прийнятною та найбільш бажаною мірою економічної безпеки, встановлюваної в такий же спосіб, є центральна позиція в матриці з відповідною назвою – золота середина, яка характеризує наявність протиріч між інтересами у допустимих межах. Така міра також досягається шляхом докладання суттєвих зусиль до узгодження інтересів, проте припускає наявність інтересів, що не підлягають узгодженню, досягнення компромісу в процесі узгодження інтересів тощо. Утримання економічної безпеки підприємства також є доволі складним процесом, однак його умовна вартість значно нижча, ніж підтримка гармонії. До речі, досягнення гармонії в узгодженні інтересів може бути доцільним лише у випадку, коли питання стосується якихось інтересів, що мають виключний характер, тобто за будь-яких умов не можуть бути узгоджені шляхом досягнення хоча б найменшого компромісу. Ендогенна вразливість та небезпечна самодостатність є кардинально протилежними характеристиками міри економічної безпеки. Абсолютно некерованою слід вважати какофонію, тобто ситуацію, при якій спостерігається абсолютна дивергенція інтересів.

Методологія безпекотворення пронизує всю вертикаль її об'єктів – від безпеки окремої людини до безпеки людства. Формування конфігурації взаємозв'язків і взаємозалежностей об'єктів безпеки завжди залежить від набору інтересів певного об'єкта безпеки, які мають підлягати захисту та/або узгодженню з інтересами інших суб'єктів. Кожен об'єкт безпеки слід розглядати з позицій системотворення, вивчаючи його як окрему систему безпеки, кожна з яких, в свою чергу, взаємодіє з процесом забезпеченння конкуретоспорможності національних економік, виступаючи його

підґрунтям. Провідній ідеї дослідження щодо управління безпекою через узгодження інтересів мають бути присвячені подальші наукові роздуми.

Література:

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. - 1994. - №12. - С. 4-13.
2. Барановський А.І. Фінансова безпека держави / А.І. Барановський //Фінанси України. -1996. –N11. –С.19-35.
3. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. - №2. – С. 17 - 30.
4. Бинько И.. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? / Бинько И., Шлемко В. // Всеукраинские ведомости. – 1997. – №138(810). – С. 3-8.
5. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
6. Губський Б.В. Пріоритети забезпечення економічної безпеки в контексті глобалізації української економіки // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Матеріали Круглого столу / Відп. Ред. С.І.Пирожков, Б.В.Губський, А.І.Сухоруков. - К.: Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України, 2001. - с.121.
7. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи: навчальний посібник. /Н.Й.Реверчук, Я.М.Малик, І.І. Кульчицький, С.К. Реверчук /Під ред. С.К. Реверчука. – Львів: ЛФМАУП, 2000. –192с.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.. 2001. – 309 с.
9. Кваснюк Б.С. Економічна безпека України / Б.С. Кваснюк //Вісник УБЕНТЗ.-1998.-N6. –С.6-12.
10. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. К.: Лібра, 2003.- 280 с.
11. Lyashenko O. Enterprise economic security management conception / Kozachenko G., Lyashenko O., Bezbognuj V. // Teka Komisji Motoryazacji i Energetyki Rolnictwa Politechniki Lubelskiej Wschodnioukraińskiego Narodowego Uniwesytety im. Volodymyra Dala w Lugansku, Lublin, tom XA. - 2010. - P. 263-270.